

آسیب‌شناسی فضای مجازی؛ بررسی تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان

علی ربیعی^۱ * فرشته محمدزاده یزد^۲

چکیده

اینترنت در حال دگرگون ساختن سیمای زندگی روزانه جوامع، به‌ویژه قشر جوان است. جاذبه اینترنت باعث شده بسیاری از جوانان به جای تعامل با همسالان و والدین خود، رایانه را برگزینند که این موضوع باعث به وجود آمدن انزوای اجتماعی در میان آنان می‌شود. هدف این مقاله، بررسی آسیب‌شناختی فضای مجازی است. به این منظور، تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی جوانان در میان ۲۲۰ دانشجو در مقاطع مختلف تحصیلی با به کارگیری پرسشنامه محقق ساخته و استفاده از پرسشنامه اینترنتی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها حاکی از آن است که یکی از متغیرهایی که بیشترین اثر را بر انزوای اجتماعی دارد، استفاده اجتماعی از اینترنت است. نتیجه تحقیق حاکی از آن است که استفاده اجتماعی از اینترنت با بتای ۲۴ درصد دارای تأثیر مستقیمی بر انزوای اجتماعی است.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، اینترنت، آسیب‌شناسی، انزوای اجتماعی و استفاده اجتماعی.

فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی • سال دوم • شماره ششم • بهار ۹۲ • صص ۶۰-۴۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۱۰/۲۰ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۱/۱۲/۱۹

۱. دانشیار گروه مدیریت رسانه و ارتباطات دانشگاه پیام نور (alirabiee@pnu.ac.ir).
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه تهران، نویسنده مسئول (f.mohamadzade@ut.ac.ir).

مقدمه

با رشد روزافزون اینترنت و افزایش شمار کاربرانی که به اینترنت متصل می‌شوند، لزوم بررسی تأثیر اینترنت بر زندگی اجتماعی کاربران اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. اینترنت به‌عنوان یک وسیله ارتباطی چند رسانه‌ای که در درون خود دنیایی از اطلاعات را جای داده و چندین رسانه مثل تلویزیون، وسایل چاپی، تلفن و... را در درون خود ادغام کرده، خصوصیات شرایط پیچیده‌ای را برای کاربران ایجاد کرده است، به نحوی که اینترنت در هر محیطی با هر میزان مصرف می‌تواند بر مخاطبین خود تأثیر خاص خود را داشته باشد. اینترنت همچنین به‌عنوان یک رسانه دو طرفه عمل کرده و بین پیام‌دهنده و پیام‌گیرنده تعامل صورت می‌گیرد. به قول جیمز اسلوین، «اینترنت در مقایسه با ظهور سایر رسانه‌های الکترونیکی که به‌صورت یک پدیده گسترش یافته، الگوهای متفاوت و متداول ارتباطی، از قبیل رادیو و تلویزیون را به شکل یک شبکه تعاملی گسترده، در هم آمیخته است» (اسلوین، ۱۳۸۰: ۳).

نگرانی درباره جوانان و تغییرات فرهنگی، عمری به درازای تاریخ بشری دارد و هنجارگریزی جوانان، همیشه مسئله‌ای مهم در سطح جوامع بوده است (ربیعی، ۱۳۸۸: ۱۱). علی‌رغم جنبه‌های مثبت، از قبیل جنبه‌های آموزشی، ارائه خدمات ارتباطی و مواردی از این دست، اینترنت با توجه به نوع استفاده از آن دارای جنبه‌های منفی نیز هست. استفاده کنترل نشده از رایانه، تکامل فیزیکی و رشد اجتماعی و روانی جوان و نوجوان را در معرض خطر قرار می‌دهد. اینترنت امروزه جایگاه ویژه‌ای در ساختار زندگی اجتماعی پیدا کرده و پدیده‌ای است که تأثیرات زیادی بر جنبه‌های مختلف آن از جمله بر بنیانی‌ترین نهاد اجتماعی - خانواده - گذاشته است. مطالعات نشان می‌دهد: استفاده از اینترنت به‌علت اینکه فعالیتی زمان‌گیر است، می‌تواند بر روابط اجتماعی و خانوادگی و مدت تعامل فرد با خانواده اش تأثیر بگذارد و حتی آن را کاهش دهد (جوادی، ۱۳۸۳).

استون معتقد است: فضای مجازی به عنوان رسانه‌ای با «پهنای باند پایین» در مقایسه با تعامل چهره به چهره، فرصت بیشتری برای دخیل کردن فرایندهای تفسیر، تخیل و آرزوهای طرفین تعامل در گفتگو، فراهم می‌آورد. همچنین میلر معتقد است: ارتباطات الکترونیکی دامنه جدیدی از چارچوب‌های تعامل را با آداب و رسوم مخصوص وضع می‌کند که اگرچه آشکارا از تعاملات دنیای واقعی و یا حضور فیزیکی فقیرترند، اما فرصت‌ها و چالش‌های جدیدی را در راه ارائه و نمایاندن خود در دنیای کنونی فراهم می‌کنند (ذکایی و خطیبی، ۱۳۸۵: ۱۸۰-۱۷۸). با توجه به سرعت تحولات پیرامون فضای مجازی، می‌توان پیش‌بینی کرد که اینترنت به تدریج جایگزین روابط واقعی انسان‌ها در زندگی روزمره شود و از آنجا که زندگی اجتماعی براساس همان روابط و ارتباطات میان انسانی بنا می‌شود، شناخت آسیب‌هایی که ممکن است این روابط را تهدید کنند حائز اهمیت است. سؤال اصلی این پژوهش آن است که آیا میان استفاده از اینترنت و انزوای اجتماعی رابطه‌ای وجود دارد و اینکه اینترنت موجب تضعیف پیوندهای افراد می‌شود.

ضرورت این بحث را با توجه به آمار گرفته شده از سایت آمار جهانی اینترنت می‌توان نشان داد که تا پایان ماه ژوئن ۲۰۱۲ میلادی، ایران با جمعیت حدود ۷۹ میلیون نفر دارای ۴۲ میلیون کاربر اینترنت بوده است. به عبارت دیگر ۵۳/۳ درصد جمعیت ایران به اینترنت (حتی کم سرعت) دسترسی دارند، این در حالی است که در سال ۲۰۰۰ فقط ۲۵۰ هزار ایرانی به اینترنت دسترسی داشتند. فرضیه‌های مورد بررسی در این تحقیق عبارتند از:

۱. بین استفاده اجتماعی از اینترنت و انزوای اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین استفاده غیراجتماعی از اینترنت و انزوای اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین وضعیت استفاده از اینترنت (میزان ساعات استفاده از اینترنت در روز و مدت زمان آشنایی با اینترنت) و انزوای اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین متغیرهای زمینه‌ای (وضع اشتغال، پایگاه خانواده، سن، تأهل و تحصیلات) و انزوای اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۵. بین دینداری و انزوای اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

۱. پیشینه پژوهش

به گزارش روزنامه نیویورک تایمز، نتایج پژوهشی که به منظور شناخت تأثیر اجتماعی و روان‌شناختی اینترنت بر روی ۱۶۹ نفر در ۷۳ خانوار در یک سال انجام گرفته و اینترنت در این نمونه افراد عمدتاً برای ایجاد ارتباط مورد استفاده قرار می‌گرفت، نشان می‌دهد: استفاده از اینترنت با کاهش ارتباطات مشارکت‌کنندگان در پژوهش با اعضای خانواده در محیط خانه، کاهش اندازه حلقه اجتماعی آنها و افزایش احساس افسردگی و تنهایی همراه بوده است. مؤلفان نتیجه‌گیری کردند که آنچه با استفاده از اینترنت از دست رفته، حضور فیزیکی فرد برای دیگری بوده است (دریفوس، ۱۳۸۳: ۱۶-۱۵).

مطالعه اخیر و گسترده‌تر در دانشگاه استنفورد، ایجاد انزوا (به علت اینترنت) را ثابت کرد، اما نتوانست به پرسش نقش اینترنت در ایجاد احساس تنهایی و افسردگی پاسخ دهد. تحقیق استنفورد بر خلاف مطالعه کارنگی - ملون که بر موضوعات روان‌شناختی و عاطفی متمرکز بود، در حکم تلاشی است برای فراهم کردن تصویر جمعیت‌شناختی گسترده‌ای از کاربرد اینترنت و تأثیر بالقوه آن بر جامعه. نای (مدیر تحقیق) تأکید کرده است که اینترنت موج گسترده از انزوای اجتماعی را در ایالات متحده ایجاد می‌کند و کابوس جهانی‌اتمیزه و بدون تماس یا عاطفه انسانی را برمی‌انگیزد (همان: ۸۸).

همچنین «مچ» دریافت که استفاده از اینترنت یک فعالیت زمان‌گیر است، پس می‌تواند مدت تعامل نوجوان با خانواده‌اش را کاهش دهد. مچ در مطالعه دیگری به این نتیجه رسید که ۵۰ درصد خانواده‌ها در زمانی که آنلاین هستند، کمتر با هم صحبت می‌کنند و ۴۱ درصد شرکت‌کنندگان تمایل به یادگیری رفتارهای ضد اجتماعی در این مدت داشته‌اند. یانگ - محقق برجسته در زمینه اعتیاد به اینترنت - دریافته است: افرادی که بیش از حد از اینترنت استفاده می‌کنند، تنها، خسته، بدون عزت نفس و درونگرا هستند (مشایخ، ۱۳۸۳).

پژوهشی با عنوان «نقش اینترنت در افسردگی و انزوای اجتماعی نوجوانان» به وسیله کریستوفر ساندرز انجام شده است. این تحقیق در سال ۲۰۰۲ انجام گرفته که از ۸۹ دانش‌آموز سال آخر دبیرستان (۳۷ پسر و ۵۲ دختر) از یکی از دبیرستان‌های فلوریدا انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان از طبقات متوسط به بالا بودند. این تحقیق به صورت پیمایشی انجام گرفت که استفاده از اینترنت، کیفیت ارتباط والدین و دوستان و افسردگی

سنجیده شد. در این تحقیق تنها گروه‌های کاربران زیاد و کم، مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که کاربران کم مصرف رابطه بهتری با مادران و دوستانشان داشتند، اما هیچ تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین کاربران کم و زیاد اینترنت از نظر ارتباط با پدر و میزان افسردگی وجود نداشت. نتایج نشان می‌دهد: استفاده زیاد از اینترنت با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است و میزان استفاده از اینترنت با افسردگی ارتباط چندانی ندارد (ساندرز، ۱۳۸۲: ۲۸).

تحقیق دیگری با عنوان «وابستگی به اینترنت و بلوغ اجتماعی - روانی» در سال ۲۰۰۱ در بین دانشجویان دانشگاه استرالیا توسط وی وانگ انجام شده است. حجم نمونه این تحقیق ۲۱۷ نفر است که ۶۶ درصد زن و ۳۴ درصد مرد بوده‌اند. در این تحقیق دلایل استفاده از اینترنت بدین ترتیب است: پیدا کردن منابع برای درس و تحقیق (۷۹٪)، ارتباط با دوستان (۵۹٪)، شغل (۴۰٪)، استراحت (۲۶٪)، وقت‌کشی (۲۵٪)، گرفتن نرم‌افزار (۱۰٪)، ملاقات با مردم (۱۰٪)، بازی (۷۵٪)، سکس (۵/۵٪) و حمایت‌های عاطفی (۱٪). محقق، اثر استفاده از اینترنت را بدین صورت مطرح می‌کند: روابط در زندگی واقعی، موفقیت دانشگاهی، الگوهای خواب، ملاقات با افراد جدید، رضایت شخصی که فقط در دو زمینه رضایت شخصی و مشارکت فوق برنامه‌ای بین افراد وابسته به اینترنت و کسانی که وابسته نیستند، تفاوت معناداری بوده است. همچنین وابستگی به اینترنت از بلوغ روانی - اجتماعی و درک خودکارایی مستقل است (جوادی، ۱۳۸۳: ۱۰-۹).

از تحقیقات داخلی در این زمینه می‌توان به تحقیق مه‌سیما پورشه‌ریاری با عنوان «مقایسه افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی دانش‌آموزان دختر کاربر و غیر کاربر دبیرستان‌های تهران» اشاره کرد. این تحقیق در دو مرحله صورت گرفته است. در مرحله اول نتیجه حاصل از آزمون ۲ و همچنین تحلیل واریانس نشان می‌دهد که بین گروه کاربران و غیر کاربران در سه متغیر افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی تفاوت معناداری وجود ندارد. در مرحله دوم از میان کاربران اینترنتی (میانگین ۱۰ ساعت یا بیشتر)، ۲۵ دانش‌آموز به روش تصادفی انتخاب شده و با ۲۵ دانش‌آموز غیر کاربر در سه متغیر مذکور مورد مقایسه قرار گرفتند. نتیجه نشانگر تفاوت معنادار بین دو گروه در هر سه متغیر بود (پورشه‌ریاری، ۱۳۸۶: ۴۹).

از تحقیقات دیگر در زمینه انزوای اجتماعی تحقیق مسعود چلبی با عنوان «تحلیل چندسطحی انزوای اجتماعی» است. یافته‌ها نشان می‌دهد که متغیرهای سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی منطقه و ثبات ساکنان در سطح ساختی و اعتماد، امنیت و تعدد گروه‌ها و هویت‌ها در سطح فردی اثرات مؤثر و معناداری بر روابط اجتماعی دارند. همچنین سطح روابط اجتماعی به نوبه خود تأثیر مؤثر و کاهنده‌ای بر احساس تنهایی و عجز نشان می‌دهد (چلبی، ۱۳۸۳).

علی محمد جوادی در تحقیقی با عنوان «بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد» نشان داد: میزان پذیرش در اینترنت، بیشتر وارد فضای صمیمیت شدن و میزان استفاده از اینترنت تأثیر منفی بر ارزش‌های خانوادگی دارد. در این تحقیق ۴۵ درصد از پاسخگویان، کاربر اینترنتی هستند و در بین کاربران اینترنتی ۴۶/۶۶ درصد دختر و ۵۳/۳ درصد را کاربران پسر تشکیل می‌دهند. در این تحقیق بین مکان استفاده از اینترنت و استفاده روزانه و هفتگی و ماهانه از اینترنت و اهمیت قائل شدن دانش‌آموزان به زندگی خانوادگی تفاوت معناداری وجود دارد (جوادی، پیشین).

همچنین مریم مشایخ و همکاران تحقیقی را با عنوان «بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش‌آموزان دبیرستانی» انجام داده‌اند. نتیجه‌ای که از پژوهش به دست آمده به‌طور خلاصه نشان می‌دهد: بین احساس تنهایی و چت کردن با اینترنت در بین دختران دبیرستانی رابطه وجود دارد، ولی این رابطه در بین پسران تأیید نشده است. همچنین در مورد استفاده آموزشی از اینترنت گفته شده که در روابط اجتماعی کسانی که از اینترنت استفاده آموزشی می‌کنند، هیچ نقصانی یافت نمی‌شود (مشایخ، ۱۳۸۳: ۴۳-۳۹).

تحقیق دیگری که توسط ایلناز سجادیان با عنوان «ارتباط بین افسردگی و انزوای اجتماعی کاربران اینترنت نوجوان و جوان با مدت زمان روزانه معمول کاربری اینترنت» صورت گرفته نیز رابطه مثبت بین افسردگی و انزوای اجتماعی با مدت زمان استفاده از اینترنت در کاربران نوجوان و جوان را نشان می‌دهد. اکثر کاربران مورد مطالعه، پسر مجرد و تحصیل کرده هستند. جهت بررسی اهداف فرعی پژوهش و به‌منظور بررسی تفاوت بین نمرات افسردگی، انزوای اجتماعی و ساعات کار با اینترنت با توجه به متغیرهای جنس، مدرک تحصیلی و تأهل، آزمون t اجرا شد. یافته‌ها نشان داد: هیچ تفاوت معنادار آماری

بین نمرات افسردگی، انزوای اجتماعی و میزان کار با اینترنت کاربران با توجه به متغیرهای مذکور وجود ندارد، به استثنای وجود تفاوت نمرات افسردگی در بین دختران و پسران که میانگین آن در بین دختران بیش از پسران بوده است (سجادیان، ۱۳۸۵: ۳۸-۳۳).

در نهایت تحقیقی که با عنوان «بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت» توسط منوچهر محسنی انجام شده، نشان می‌دهد که میان زمان استفاده از اینترنت در طول شبانه روز و انزوای اجتماعی رابطه‌ای معنادار و معکوس وجود دارد (محسنی و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۵-۷۲).

۲. مبانی نظری

آفونسو خاطر نشان می‌کند که استفاده از اینترنت سبب ایجاد احساس بدبختی، انزوای اجتماعی، تنهایی، دوری از خانواده و به‌طور کلی کاهش سلامت روانی است. دوری از خانواده و دوستان نوعی حالت روانی است که به آن انزوای اجتماعی می‌گویند. تنهایی و از دست دادن حمایت‌های اجتماعی، دو متغیر (دو بعد) نشان‌دهنده انزوای اجتماعی هستند (Affonso, 1999).

طبق نظریه گیدنز، عقاید مربوط به تأثیرهای اینترنت بر کنش متقابل اجتماعی در دو مقوله کلی جای می‌گیرند. در یک سمت، ناظران و مفسرانی هستند که دنیای اینترنت را پشتوانه شکل‌های نوین روابط الکترونیکی می‌دانند که تعامل‌های چهره به چهره کنونی را یا تقویت و یا تکمیل می‌کنند. افراد به هنگام سفر یا کار در خارج، می‌توانند با استفاده از اینترنت به‌طور مرتب با دوستان و بستگان خویش در ارتباط باشند؛ دوری و جدایی قابل تحمل‌تر می‌شود. اینترنت امکان شکل‌گیری انواع نوین روابط و مناسبات را نیز فراهم می‌آورد: کاربران «بی نام و نشان» شبکه می‌توانند در چت روم‌ها با هم ملاقات کرده و درباره موضوعات مورد علاقه خویش گفتگو کنند. این تماس‌های مجازی گاه تبدیل به دوستی‌های تمام عیار می‌شود و یا حتی به ملاقات‌های حضوری می‌انجامد. بسیاری از کاربران اینترنت عضو اجتماعات فعال اینترنتی هستند که به لحاظ کیفی متفاوت از اجتماعاتی است که آنان در دنیای فیزیکی ساکنان آن هستند. دانش‌پژوهانی که اینترنت را افزوده مثبتی به تعامل انسانی می‌دانند، این استدلال را مطرح می‌کنند که اینترنت موجب وسعت و پرمایگی شبکه‌های اجتماعی مردم می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۶: ۶۸۰).

در رهیافت نظریه شبکه، گرانو و تر بر اهمیت پیوندهای سست تأکید می‌ورزد. او میان

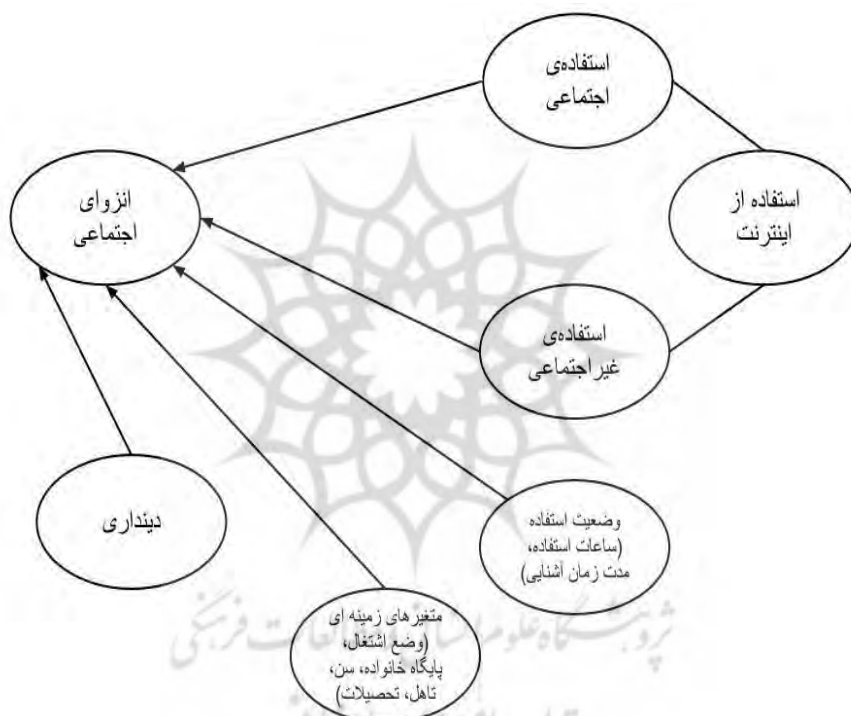
پیوندهای «نیرومند» مانند پیوندهای میان افراد و دوستان نزدیکشان و پیوندهای «سست» مانند پیوندهای میان افراد و آشنایانشان، تمایز قائل می‌شود. وی عقیده دارد: فردی که از پیوندهای سست برخوردار نباشد، خودش را در یک گروه سخت در همبافته منزوی می‌یابد و درباره آنچه در گروه‌های دیگر و نیز در جامعه گسترده‌تر می‌گذرد، بی‌اطلاع می‌ماند. بنابراین پیوندهای سست از انزوای یک گروه جلوگیری می‌کنند و به افراد گروه اجازه می‌دهند تا در جامعه گسترده‌تر بهتر ادغام شوند. هرچند گرانبه‌تر بر اهمیت پیوندهای سست تأکید می‌ورزد، بی‌درنگ این را نیز آشکار می‌سازد که «پیوندهای نیرومند نیز بی‌ارزش نیستند». برای مثال، مردمی که پیوندهای نیرومند دارند، از انگیزه بیشتری برای یاری‌رسانی به یکدیگر برخوردارند. در جوامع ماقبل نوین، مکان بیشتر با حضور مکانی تعریف می‌شد و از همین روی خصلتی محلی داشت. در مورد خانواده و همسایگان می‌توان صحبت از پیوندهای نیرومند به میان آورد، ولی خویشاوندان و از همه مهم‌تر دوستان، به دلیل اینکه روابطشان فرامحلی است بیشتر روابط به صورت غیرمستقیم و از طریق ابزار الکترونیکی صورت می‌گیرد. با فرارسیدن نوگرایی، مکان بیش از پیش از محل جدا شد و برقراری روابط با کسانی که در محل حضور ندارند و در فاصله‌ای بس دور از ما قرار گرفته‌اند، بیش از پیش امکان‌پذیر شده است (ریترز، ۱۳۷۴: ۵۷۹-۵۷۴).

برخی جامعه‌شناسان بیم آن دارند که گسترش فناوری اینترنت به انزوا و انفراد اجتماعی روز افزون منجر شود. بنا به استدلال آنان، یکی از آثار و عواقب دسترسی فزاینده به اینترنت در خانوارها این است که مردم اوقات مفید خود را کمتر با خانواده و دوستان می‌گذرانند. اینترنت، همواره با تیره و تار شدن مرزهای میان کار و خانه در حال تصرف زندگی خانگی است (گیدنز، پیشین: ۶۸۳-۶۸۱).

فرژن عقیده دارد: اینترنت به دو دلیل می‌تواند افراد را از تماس‌های اجتماعی محروم سازد. نخست آنکه این پتانسیل در اینترنت وجود دارد که به واسطه تعاملات مجازی، جایگزین تماس‌های اجتماعی حقیقی شود که معمولاً در معاملات اقتصادی به چشم می‌خورد و دوم اینکه وقت گیر است (همت‌آبادی، ۱۳۸۷). هرچه انسان به تنوع همجواری مجازی بیشتر توجه کند و بیشتر آن را فراگیرد، وقت کمتری را به کسب و به کارگیری مهارت‌های لازم برای همجواری غیرمجازی اختصاص می‌دهد (باومن، ۱۳۸۴: ۱۰۹). از طرفی بعضی چون هربرت دریفوس عقیده دارند: استفاده از شبکه درگیری فرد در دنیای

فیزیکی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. این امر به نوبه خود درک فرد از واقعیت و از معنای زندگی خودش را کاهش می‌دهد. در حقیقت به نظر می‌رسد، هرچه بیشتر از شبکه استفاده می‌کنیم، ما را به درون دنیای غیر واقعی، تنها و بی‌معنای آن‌هایی می‌کشاند که می‌خواهند از همه دردسرهایی که بدن میراث بر آن است بگریزند (دریفوس، ۱۳۸۳: ۱۶۱).

۳. مدل تحقیق

۴. روش تحقیق

در تحقیق حاضر، با استفاده از یک پرسشنامه بر خط، تعداد ۲۲۰ پرسشنامه پاسخ داده شد. در این تحقیق جهت بررسی اعتبار یا روایی از اعتبار صوری استفاده شده است. بدین طریق که پس از تهیه و تنظیم پرسشنامه، آن را به اساتید و صاحب‌نظران روش تحقیق نشان داده و در نهایت با توجه به اظهار نظر آنها به رفع ایراد پرسشنامه اقدام شده است.

برای بررسی پایایی متغیرهای مورد مطالعه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. این روش برای هماهنگی درونی ابزار اندازه گیری از جمله پرسشنامه و یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه گیری می‌کنند، به کار می‌رود (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰: ۱۶۹) و دامنه آن از ۰ تا ۱ در نوسان است (دواس، ۱۳۸۴: ۲۵۳).

جدول ۱. متغیرها و مشخصات پرسشنامه

پرسشنامه		متغیرها
ضریب پایایی	تعداد گویه	
۰/۶۰	۱۷	استفاده از اینترنت
۰/۶۹	۲۱	انزوای اجتماعی
۰/۸۸	۴	دینداری

۵. یافته‌های تحقیق

۵-۱. توصیف متغیرهای کیفی پایگاه اقتصادی - اجتماعی

۵۸ درصد پاسخگویان را مردان و ۴۲ درصد از آنان را زنان تشکیل می‌دهند. ۸۸/۱ درصد از جمعیت نمونه را افراد مجرد و ۱۱/۹ درصد از پاسخگویان را افراد متأهل تشکیل می‌دهند. ۶۵/۶ درصد مقطع تحصیلی اعضای نمونه مورد بررسی کارشناسی، ۲۴/۱ درصد کارشناسی ارشد، ۷/۱ درصد کاردانی و ۳/۳ درصد در مقطع دکتری هستند. همچنین داده‌ها نشان می‌دهند که ۴۶/۵ درصد از حجم نمونه شاغل و ۵۳/۵ درصد غیر شاغل هستند.

در بررسی داده‌های مربوط به تحصیلات پدر، تحصیلات بالاتر از دیپلم و دیپلم به ترتیب با ۴۶/۱ و ۲۸/۱ بیشترین میزان را دارا بود، سپس کمتر از دیپلم با ۲۳/۵ درصد و در نهایت بیسواد با ۲/۳ درصد قرار دارد. در خصوص تحصیلات مادر نیز بیشترین میزان تحصیلات مادر دیپلم با ۳۸/۱ درصد بوده و کمترین آن بیسواد با ۶ درصد قرار دارد. ۲۹/۳ درصد از دانشجویان، مادرانی با تحصیلات بالاتر از دیپلم دارند و ۲۶/۵ درصد از مادران دانشجویان تحصیلاتشان زیر دیپلم است.

مجموع درآمد ماهیانه خانواده بیشتر پاسخگویان (۴۰/۵ درصد) بین ۹۰۰ هزار تا ۲ میلیون تومان بوده است، در حالی که این میزان در بین ۱۱/۶ درصد از دانشجویان بالاتر از

۲ میلیون تومان و در بین ۱۹/۱ درصد بین ۳۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان است. شایان ذکر است که ۲۸/۸ درصد از دانشجویان درآمد خانواده شان بین ۶۰۰ تا ۹۰۰ هزار تومان است. در خصوص وضعیت مسکن، ۶۲/۴ درصد در منزل ملکی و ۸/۷ درصد در منزل رایگان زندگی می‌کنند. ۱۷/۴ درصد اجاره‌نشین هستند و ۱۱/۵ درصد در خوابگاه به سر می‌برند.

۲-۵. توصیف متغیرهای کیفی استفاده از اینترنت

الف) نوع استفاده از اینترنت (اجتماعی یا غیر اجتماعی): با یک سؤال از دانشجویان خواسته شد که از میان انواع امکانات اینترنتی و فعالیت‌هایی را که در طول شش ماه گذشته در اینترنت انجام داده‌اند علامت‌گذاری کنند. فعالیت‌هایی که فهرست شده بود، شامل انواع فعالیت‌های اجتماعی مثل ایمیل، چت و سایت‌های دوست‌یابی و انواع فعالیت‌های غیراجتماعی مانند خواندن اخبار، تحقیق، دانلود کتاب و مجله، وب‌گردی و دانلود موسیقی و فیلم بود. در خصوص استفاده اجتماعی از اینترنت، ایمیل با استفاده همیشگی ۶۷ درصد کاربران به نسبت چت (۲۷ درصد) و سایت‌های دوست‌یابی (۷ درصد) بیشترین درصد استفاده را به خود اختصاص داده است. همچنین در خصوص استفاده غیراجتماعی، خواندن اخبار با ۲۴ درصد به نسبت وب‌گردی و دانلود موسیقی و فیلم (هر کدام ۲۲ درصد)، تحقیق (۱۸ درصد) و دانلود کتاب و مجله (۱۴ درصد) بیشترین استفاده را داشته است.

ب) مکان استفاده از اینترنت: داده‌ها حاکی از آن است که افراد برای استفاده از اینترنت در کتابخانه خارج از دانشگاه با ۸۳ درصد بیشترین مراجعه و در منزل برای استفاده از اینترنت با ۷۰ درصد کمترین مراجعه را داشته‌اند.

ج) زمان استفاده از اینترنت: با توجه به داده‌های آماری کاربران اینترنت جامعه مورد نظر، به منظور استفاده از اینترنت بین ساعات ۲۰ تا ۱۲ بامداد با ۵۸/۱ درصد بیشترین مراجعه و بین ساعات ۸ صبح تا ۱۴ ظهر با ۱۰/۱ درصد کمترین مراجعه را داشته‌اند. همچنین میزان مراجعه کاربران به اینترنت در ساعات ۱۴ تا ۲۰، ۱۸/۴ درصد و میزان مراجعه در ساعات ۱۲ بامداد تا ۸ صبح، ۱۳/۴ درصد است.

۳-۵. توصیف متغیرهای کمی استفاده از اینترنت

جدول ۲. توصیف متغیرهای کمی استفاده از اینترنت، انزوای اجتماعی و دینداری

متغیرها											
دینداری	انزوای اجتماعی	منابع موجود در شبکه	میزان تنوع دوستان	تعداد دوستان	میزان روابط	مدت زمان آشنایی با اینترنت	میزان ساعت استفاده	استفاده از اینترنت	استفاده غیراجتماعی از اینترنت	استفاده اجتماعی از اینترنت	
۲۰۳	۲۰۴	۲۱۹	۲۱۸	۲۱۰	۲۱۴	۲۱۵	۲۱۷	۲۰۳	۲۱۰	۲۰۶	قابل دسترس
۱۷	۱۶	۱	۲	۱۰	۶	۵	۳	۱۷	۱۰	۱۴	از دست رفته
۱۰/۸	۴۱/۳	۲۲/۸	۴/۷	۶/۵	۱۲/۳۶	۸/۴	۵/۵	۱۹/۲	۱۲/۷	۶/۵	میانگین
۱۲	۴۲	۲۴	۵	۵	۱۳	۸	۵	۱۹	۱۳	۶	میانه
۱۴	۴۲	۲۵	۵	۵	۱۳	۱۰	۴	۱۹	۱۰	۶	نما
۴/۳	۸/۴۶	۵/۶۷	۲/۱۴	۵/۵۲	۴/۳۳	۲/۸	۳/۶۵	۴/۸۶	۳/۸۳	۲/۳	انحراف معیار
-۰/۴۴	-۰/۴۲	-۰/۶۶	۰/۴	۱/۸	-۰/۴۲	-۰/۱۶	۱/۵۸	۰/۱۸۷	-۰/۱۶	۰/۳۱	ضریب چولگی
۰/۰۰۰	۱۶	۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱	۱	۶	۰/۰۰۰	۱	کمینه
۱۸	۶۱	۳۵	۱۳	۳۰	۲۰	۱۵	۲۰	۳۲	۲۰	۱۲	بیشینه
۷	۳۶	۲۰	۳	۳	۱۰	۷	۳	۱۶	۱۰	۵	چارک
۱۲	۴۲	۲۴	۵	۵	۱۳	۸	۵	۱۹	۱۳	۶	
۱۴	۴۷/۷	۲۷	۶	۸/۲	۱۵	۱۰	۷	۲۳	۱۶	۸	

جدول بالا نشان می‌دهد که حجم نمونه مورد بررسی ۲۲۰ نفر از دانشجویان بوده‌اند که در این بین، تعداد افراد جواب نداده به سؤالات برای هر متغیر متفاوت است. نتایج مربوط به شاخص کمی متغیر استفاده از اینترنت نشان می‌دهد که کمترین میزان این متغیر ۶ و بیشترین مقدار آن ۳۲ است. آماره میانگین نیز نشان می‌دهد که متوسط میزان استفاده از اینترنت در بین نمونه مورد بررسی ۱۹/۲ (متوسط رو به بالا) است. انحراف معیار نیز بیانگر

آن است که متوسط پراکندگی استفاده از اینترنت از میانگین $4/86$ است. ضریب چولگی به دست آمده مثبت و متوسط ($0/187$) است که نشان می‌دهد: میزان استفاده از اینترنت اعضای نمونه پایین‌تر از میانگین یاد شده است.

۴-۵. توصیف متغیر کمی انزوای اجتماعی

شاخص‌های متغیر وابسته انزوای اجتماعی در این تحقیق سه شاخص میزان روابط، اندازه شبکه و منابع موجود در شبکه است. با طرح ۷ پرسش میزان روابط فرد با خانواده، همسایگان و خویشاوندان سنجیده شد که کمترین این میزان صفر و بیشترین آن ۲۰ و میانگین آن $12/36$ و انحراف معیار آن $4/33$ است. همچنین ضریب چولگی آن $0/42$ - به دست آمده است که با توجه به منفی بودن آن، داده‌ها بیشتر حول مقادیر مثبت قرار دارند و در سمت راست منحنی توزیع شده‌اند.

نتایج مربوط به شاخص کمی تعداد دوستان که بیانگر اندازه شبکه فرد است، نشان می‌دهد که میانگین تعداد دوستان از بازه ۰ تا $6/5$ ، 30 نفر بوده است. انحراف معیار نشان می‌دهد که متوسط پراکندگی تعداد دوستان از میانگین $5/52$ است. ضریب چولگی به دست آمده مثبت و شدید ($1/8$) است و نشان‌دهنده این است که تعداد دوستان اکثریت اعضای نمونه پایین‌تر از میانگین یاد شده است.

با طرح ۴ پرسش میزان منابع موجود در شبکه سنجیده شد که کمترین میزان منابع موجود در شبکه از نظر حمایت عاطفی و مالی ۳ و بیشترین میزان آن ۳۵ بوده است. میانگین این منابع در جدول $22/8$ گزارش شده که رقم نسبتاً بالایی است. همچنین انحراف معیار آن $5/67$ و ضریب چولگی $0/66$ - است که منفی و شدید است، به این معنا که منابع موجود در شبکه اعضای نمونه پژوهش حاضر بالاتر از میانگین یاد شده است.

لازم به ذکر است که نتایج مربوط به شاخص کمی متغیر انزوای اجتماعی نشان می‌دهد که کمترین میزان این متغیر ۱۶ و بیشترین مقدار آن ۶۱ است. میانگین نیز نشان می‌دهد که متوسط انزوای اجتماعی در بین نمونه مورد بررسی (220 نفر) $41/3$ (بالا) است. ضریب چولگی به دست آمده منفی ($0/42$ -) است که نشان می‌دهد انزوای اجتماعی اعضای نمونه بالاتر از میانگین ($3/41$) است.

۵-۵. توصیف متغیر کمی دینداری

نتایج مربوط به شاخص کمی دینداری نشان می‌دهد که میانگین دینداری از بازه ۰ تا ۱۸، ۱۰/۸ (متوسط رو به بالا) است. انحراف معیار این شاخص کمی نشان می‌دهد که متوسط پراکندگی میزان دینداری از میانگین ۴/۳ است. ضریب چولگی به دست آمده منفی و متوسط (۰/۴۴-) است که نشان می‌دهد دینداری اعضای نمونه بالاتر از میانگین است.

۵-۶. تحلیل رگرسیون چند متغیره

در این روش به منظور بررسی تأثیر متغیرهای مستقل از روش پس‌رونده استفاده شده است. مبنای ورود متغیرهای مستقل در روش حذف پس‌رونده چنان است که ابتدا تمامی متغیرهای مستقل وارد معامله می‌شوند، سپس اثرات خالص یا توأمان تمامی آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد. آنگاه متغیری که حذف آن کمترین کاهش غیرمعنادار را در ضریب تعیین داشته باشد، از معادله حذف می‌شود. این کار تا حذف آخرین متغیر ضعیف ادامه می‌یابد (حیدری چروده، ۱۳۸۹: ۲۰۶).

نتایج آزمون تحلیل رگرسیون بیانگر آن است که ضریب تعیین برابر با $(R^2 = ۰/۰۶۱)$ است. این یافته بدین معناست که متغیرهای وارد شده به معادله تنها توانسته‌اند ۶ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته (انزوا) را تبیین کنند. از میان کلیه متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون از طریق روش پس‌رونده، تنها متغیرهای استفاده اجتماعی از اینترنت، میزان ساعت استفاده در هر روز و وضعیت اشتغال معنادار شده‌اند.

جدول ۳. آزمون رگرسیون

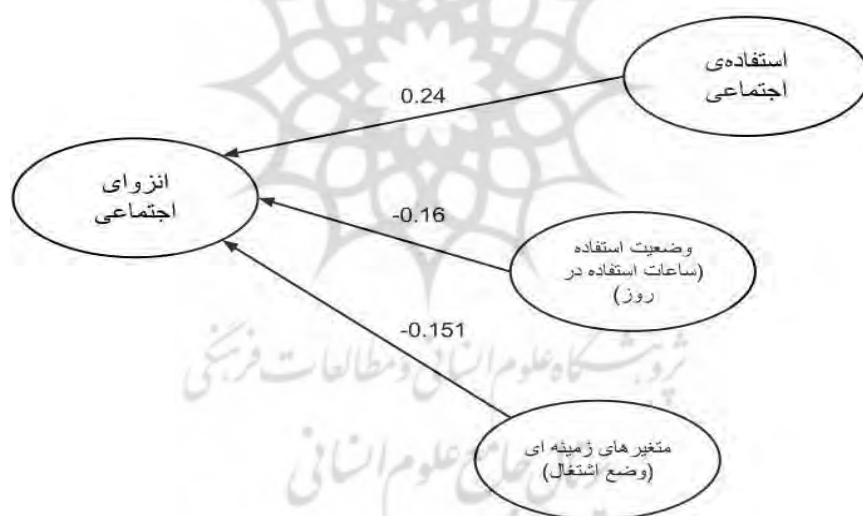
Sig.	t	ضرایب استاندارد		مدل
		Beta	Std. Error	
۰/۰۰۰	۱۳/۸۰۹		۲/۱۰۹	مقدار ثابت
۰/۰۰۴	۲/۹۴۵	۰/۲۳۷	۰/۲۱۳	استفاده اجتماعی
۰/۰۵۵	-۱/۹۳۱	-۰/۱۵۷	۰/۱۳۶	میزان ساعت استفاده در هر روز
۰/۰۵۷	-۱/۹۲	-۰/۱۵۱	۰/۹۵۵	وضعیت اشتغال

1. Backward

بدین ترتیب بر حسب جدول به دست آمده، بررسی جهت تأثیر متغیرهای مستقل نشان می‌دهد که استفاده اجتماعی از اینترنت ۰/۲۳۷ روی متغیر وابسته انزوای اجتماعی تأثیر دارد. کسانی که با اینترنت از طریق ایمیل، چت و سایت‌های دوستیابی کار می‌کنند، انزوای بیشتری نسبت به سایرین دارند.

در خصوص وضعیت استفاده از اینترنت نیز همچنین میزان ساعات استفاده در هر روز با بتای ۰/۱۶- نشان می‌دهد که تأثیر معکوس و ضعیفی بر انزوا دارد. به عبارت دیگر، هرچه ساعت استفاده بیشتر باشد، فرد وقت خود را بیشتر در اینترنت می‌گذراند و در نتیجه احساس انزوای کمتری می‌کند. متغیر وضعیت اشتغال با بتای ۰/۱۵- (با توجه به اینکه افراد شاغل کد پایین‌تری داشته‌اند)، نشان می‌دهد که افراد شاغل نسبت به بیکار انزوای کمتری دارند.

۶. مدل تحلیل مسیر

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در حال حاضر در دنیا استفاده از رسانه‌های دیجیتال بسیار فراگیر شده است، به طوری که گاه زندگی بدون آنها سخت و حتی غیرممکن جلوه می‌کند. دیجیتالی شدن رسانه‌ها یکی از پیامدهای تکنولوژیک ارتباطی است که در دنیای جدید به وجود آمده است. شکوفایی

فناوری‌های ارتباطی معاصر در اکثر سطوح جامعه منجر به انتقال بخش بزرگی از ارتباطات سنتی چهره به چهره به فضای مجازی شده است. این روند به شکستن الگوهای سنتی از تماس‌های انسانی به ایجاد دوستی وب و گسترش حجم روابط آنلاین رسیده است. برای این افراد، اینترنت یک ارتباط طبیعی و محیطی است که بسیاری از اوقات فراغت خود را صرف آن می‌کنند.

همچنین یکی از مسائل مهمی که درباره رفتاری‌های اجتماعی در جهان امروز به چشم می‌آید، میزان انزوای اجتماعی و گسستگی حاصل از آن است که از لحاظ ذهنی در انسان احساس بی‌پناهی مضاعف و عدم امنیت و اعتماد و از این طریق احساس محرومیت و عدم رضایتمندی از زندگی ایجاد می‌کند. این مسئله به خودی خود ایجادکننده چند مشکل اساسی برای جامعه است، چراکه از یک طرف فرد را از وارد شدن به روابط اجتماعی که به نحوی نیازهای اساسی‌اش را برطرف می‌کند، محروم می‌سازد و از طرف دیگر، امکان فراهم آمدن زمینه‌های همبستگی اجتماعی را از بین می‌برد.

از میان فرضیه‌های تحقیق حاضر، ۳ فرضیه رابطه بین استفاده اجتماعی از اینترنت، وضعیت استفاده از اینترنت (میزان ساعات استفاده از اینترنت در روز) و متغیر زمینه‌ای (وضع اشتغال) با انزوای اجتماعی که متغیر وابسته در این تحقیق است، معنادار شد و این فرضیات ثابت شده‌اند.

بر اساس نتایج به دست آمده، استفاده اجتماعی از اینترنت ۲۴ درصد از تغییرات انزوای اجتماعی را تبیین می‌کند. نظریه دریفوس معتقد است: افراد هرچه بیشتر از شبکه استفاده کنند، گرایش بیشتری به خزیدن در دنیای غیرواقعی و تنهایی دارند، چراکه استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنت درگیری فرد در دنیای فیزیکی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. ساعات استفاده از اینترنت با ضریب مسیر ۰/۱۶- همبستگی معکوسی با انزوای اجتماعی دارد. همان‌طور که نتایج پژوهش محسنی (۱۳۸۵) نشان داده است، میان زمان استفاده از اینترنت در طول شبانه‌روز و انزوای اجتماعی رابطه‌ای معنادار و معکوس وجود دارد. متغیر زمینه‌ای وضعیت اشتغال با ضریب مسیر ۰/۱۵- دارای همبستگی معکوس با متغیر انزوای اجتماعی است. این تحقیق نیز مانند بسیاری از تحقیقات دیگر نشان می‌دهد: بین متغیرهای زمینه‌ای (در اینجا وضعیت اشتغال) و انزوای اجتماعی رابطه وجود دارد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. اسلوین، جیمز (۱۳۸۰). اینترنت و جامعه، ترجمه عباس گیلوری و علی رادباوه، تهران: نشر کتابدار.
۲. باومن، زیگموند (۱۳۸۴). عشق سیال، ترجمه عرفان ثابتی، تهران: نشر ققنوس.
۳. پورشهریاری، مه‌سیما (۱۳۸۶). «مقایسهٔ افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی دانش‌آموزان دختر کاربر و غیرکاربر اینترنتی دبیرستان‌های تهران»، فصلنامه مطالعات روانشناختی، سال سوم، شماره ۲ (تابستان).
۴. جوادی، علی محمد (۱۳۸۳). بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیر آن بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستان‌های مدارس دولتی ناحیه ۳ مشهد، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی.
۵. چلبی، مسعود و مهدی امیرکافی (۱۳۸۳). «تحلیل چند سطحی انزوای اجتماعی»، مجله جامعه‌شناسی ایران، تابستان ۱۳۸۳، شماره ۱۸.
۶. حیدری چروده، مجید (۱۳۸۹). راهنمای سنجش روایی و پایایی در پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۷. دریفوس، هربرت (۱۳۸۳). درباره اینترنت؛ نگاهی فلسفی به اینترنت، ترجمه علی ملائکه، تهران: نشر گام نو.
۸. دواس، دی‌ای (۱۳۸۴). پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
۹. ذکایی، محمد سعید و فاخره خطیبی (۱۳۸۵). «اینترنت و تغییرات هویتی (پژوهشی در میان کاربران جوان حرفه‌ای)»، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال دوم، شماره ۷ (زمستان).
۱۰. ربیعی، علی و احسان شاه قاسمی (۱۳۸۸). «بزهکاری و بزه دیدگی: آسیب‌شناسی فردی و اجتماعی روابط مجازی در ایران: یک رویکرد کیفی»، مجله رفاه اجتماعی، پاییز، شماره ۳۴.
۱۱. ریترز، جورج (۱۳۷۴). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
۱۲. ساندرز، کریستوفر (۱۳۸۲). «استفاده از اینترنت، افسردگی و انزوای اجتماعی کودکان»، فرهنگ و پژوهش، شماره پیاپی ۱۰۹.
۱۳. سجادیان، ایلناز (۱۳۸۵). «ارتباط بین افسردگی و انزوای اجتماعی کاربران اینترنت نوجوان و جوان با مدت زمان روزانه معمول کاربری اینترنت»، دوفصلنامه علوم رفتاری، جلد ۴.
۱۴. سرمد، زهره، بازگان و حجازی (۱۳۸۰). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: انتشارات آگاه.
۱۵. گیدنز، آتونی (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
۱۶. محسنی، منوچهر، بهزاد دوران و محمدهادی سهرابی (۱۳۸۵). «بررسی اثرات استفاده از

- اینترنت بر انزوای اجتماعی (در میان کاربران کافی نت های تهران)، مجله جامعه شناسی ایران، دوره هفتم، شماره ۴ (زمستان).
۱۷. مشایخ، مریم (۱۳۸۳). «بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش آموزان دبیرستانی»، نشریه تازه های علوم شناختی، سال ۵، شماره ۱.
۱۸. همت آبادی، حمیدرضا (۱۳۸۷). عوامل مؤثر بر میزان و چگونگی استفاده از اینترنت در بین دانش آموزان شهر مشهد و تأثیر آن بر احساس تعلق به ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی.

(ب) منابع لاتین

1. Affonso, Bob (1999). Is the Internet Affecting The Social Skills of Your Children?
University of Nevada, Reno .
2. Internet World Stats (2012) : <http://www.internetworldstats.com/me/ir.htm>.

